

DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2025.2.1>

УДК 37.018.4:316.347(438)

Світлана Сисоєва

<https://orcid.org/0000-0003-2499-732X>

доктор педагогічних, професор,

дійсний член (академік)

Національної академії педагогічних наук України,

академік-секретар

Відділення філософії освіти,

загальної та дошкільної педагогіки НАПН України,

вул. Січових Стрільців, 52-А, 04053, Київ, Україна

[s.sysoieva@kubg.edu.ua](mailto:s.sysoieva@kubg.edu.ua)

## ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І ПЕДАГОГІЧНІ ПРАКТИКИ УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩІ

*У статті розглядаються теоретичні підходи і педагогічні практики утвердження національної ідентичності у Республіці Польща в контексті членства країни в Європейському Союзі. Суспільно-політичні зміни, які розпочалися у вісімдесятих роках минулого століття в середньо-східній Європі привели до того, що ідентичність стала предметом численних дискусій, а також новим викликом для самої людини. Чинниками, які спричинили й підтримували дискусії про ідентичність, стали зміни в країнах колишнього радянського соціалістичного блоку, пов'язані з трансформацією устрою, суспільними змінами і появою недержавних і громадських структур з візією більш об'єднаної європейської ідентичності. На сьогодні існують, відмінні від традиційних, погляди на ідентичність людини, яка живе в умовах культурного розмаїття. Узагальнюючи погляди польських вчених, зроблено висновок, що ідентичність розуміється як гнучка (еластична) категорія, відкрита і залежна від людини. Звертається увага на зміни в розумінні ідентичності, відхід від окреслення ідентичності як «даної» в процесі соціалізації і виховання на все життя – до ідентичності як життєвого проєкту. Підкреслюється, що на такі зміни вплинули відкритість Європейського Союзу для нових країн, свобода в переміщенні членів країн ЄС, міграційні процеси з третіх країн і пов'язана з цим розмаїтість світу, а також процес глобалізації. Ефективними педагогічними практиками утвердження національної ідентичності є технології міжкультурної освіти. Досвід Республіки Польщі у дослідженні теорії і педагогічних практик утвердження національної ідентичності дозволяє зробити такі висновки: враховуючи євроінтеграційні наміри України, необхідно посилити дослідження проблем формування багатовимірної ідентичності, зокрема її важливих складників – національної та європейської; потребують широкого впровадження технології міжкультурної освіти як педагогічної практики виховання культури взаємодії з представниками інших культур; доцільним є розвиток в Україні педагогіки пограниччя, спрямованої на утвердження української національної ідентичності в пограничних регіонах України засобами педагогічних практик міжкультурної освіти; існує нагальна потреба в міждисциплінарних дослідженнях пограниччя України задля забезпечення незалежності й соборності України. Безкомпромісна боротьба української нації засвідчила всьому світові її жагу бути незалежною. Фундаментальною засадою такої консолідації та єдності є високий рівень самосвідомості, громадянської відповідальності та української національної ідентичності.*

**Ключові слова:** багатовимірність ідентичності, європейська ідентичність, міжкультурна освіта, міжкультурна комунікація, національна ідентичність.

### ВСТУП

В умовах повномасштабного військового вторгнення російської федерації в Україну екзистенційним викликом національній освіті стало посилення освітньої та виховної діяльності з утвердження української національної ідентичності засобами культури, мови, молодіжного руху, волонтерства, збереження і примноження історичної пам'яті нашого

народу, пошанування загиблих Героїв національного спротиву за незалежність й соборність України.

Українська держава має тисячолітню історію. Незалежно від назви, яку в різні часи мав український етнос, він створював і захищав власну державу, що сьогодні протистойть російській агресії, і є зразком стійкості, мужності та звитяги для всього цивілізаційного світу (Рафальський, 2024).

Четвертий рік поспіль Україна чинить опір російським кривавим загарбникам та робить все можливе для реалізації своїх намірів щодо приєднання до Європейського Союзу. У Дорожній карті європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 року інтеграцію дослідницької інфраструктури України до Європейського дослідницького простору визначено важливою складовою загального процесу гармонізації секторальних політик та законодавства у сферах освіти і науки з європейськими на шляху до повноцінного членства України в ЄС (Європейський дослідницький простір: здобутки і перспективи, 2024, с. 5). За таких умов вагомого значення набуває вивчення європейського досвіду вирішення освітніх та виховних проблем сучасності і використання його з урахуванням національних можливостей, традицій і пріоритетів. Проблеми утвердження української національної ідентичності – стратегії, теоретичні засади та інноваційні практики – перебувають під пильною увагою держави, науковців, освітян. Тому огляд досвіду Республіки Польщі з цієї проблеми є доцільним, оскільки приєднання до ЄС у 2004 р. також вимагало від польських учених дослідження теорії і практики збереження власної національної ідентичності.

**Мета статті** – розкрити теоретичні засади і педагогічні практики утвердження національної ідентичності у Республіці Польщі в контексті членства країни у Європейському Союзі задля врахування доцільного досвіду в Україні.

## РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Суспільно-політичні зміни, які розпочалися у вісімдесятих роках минулого століття в середньо-східній Європі, як зазначає В. Grabowska (2019, S. 129), призвели до того, що ідентичність стала предметом численних дискусій, а також новим викликом для самої людини. Чинниками, які спричинили й підтримували дискусії про ідентичність, стали зміни у країнах колишнього радянського соціалістичного блоку, пов'язані з трансформацією устрою, суспільними змінами і появою недержавних і громадських структур з візією більш об'єднаної європейської ідентичності.

З. Bauman пише, що рисою сучасного – і не тільки сучасного – життя є необхідність ставати тим, ким ти є (цит. за В. Grabowska, 2019, S. 135), оскільки сучасний світ вимагає від людини готовності до змін: зміни місця проживання, знайомих, друзів, неперервної зміни ролей, ставлення і, врешті-решт, зміни себе.

На сьогодні існують відмінні від традиційних погляди на ідентичність людини, яка живе в умовах культурного розмаїття. Так, В. Grabowska (2019, S. 129), узагальнюючи погляди польських вчених, зазначає, що ідентичність є категорією гнучкою (еластичною), відкритою і залежною від людини. Дослідниця звертає увагу на зміни в розумінні ідентичності, відхід від окреслення ідентичності як «даної» у процесі соціалізації і виховання на все життя – до ідентичності як життєвого проєкту. На такі зміни вплинули відкритість Європейського Союзу для нових країн, свобода в переміщенні членів країн ЄС, міграційні процеси з третіх країн і пов'язана з цим розмаїтість світу, а також процес глобалізації.

В. Grabowska (2019, S. 129) пише, що, на думку Bronisław Misztal, саме глобалізація змінила природу ідентичності, розкрила її і відлучила від контексту суспільної ролі, вивільнила від ролі визначального впливу і впевненості, яка була пов'язана з конструюванням ідентичності в умовах індустріального суспільства.

Традиційно ідентичність пов'язують насамперед із національною та релігійною ідентичністю (Edukacja w społeczeństwach wielokulturowych, 2012, S. 37). Разом з тим все

більшого значення набуває тенденція поєднання різних вимірів ідентичності – сімейного, місцевого, регіонального, національного або етнічного, державного та громадянського, релігійного, світоглядного, європейського. Висновки досліджень польських учених дозволяють зробити висновок, що на теренах культурного розмаїття молодь проявляє багатовимірну ідентичність, побудовану на ґрунті регіональної ідентичності (Grabowska, 2019, S. 131). Польські дослідники часто звертаються до визначення ідентичності, запропонованого відомим польським ученим в галузі міжкультурної освіти і пограниччя J. Nikitorowicz, який розглядав ідентичність як набір характеристичних властивостей людини, що перекриваються і доповнюються, до яких культура і освіта входять як пневматофори (цінності, традиції, норми, право, звичаї, ритуали тощо), що пронизують усі площини ідентичності і в той же час зберігають їх відокремленість перед потрясіннями і конфліктами, забезпечуючи їх неперервне продовження і розвиток (Grabowska, 2019, S. 132).

Серед площин ідентичності J. Nikitorowicz виокремлює ідентичності особистісну, родинну, локально-парафіяльну, регіональну, національну/державну, континентальну і глобальну. Дослідження, що проводилися в останні роки, підтверджують існування багатьох «шарів ідентичності», які певним чином оточують особистість і розташовуються не окремо, одним шаром, а тільки в їх комбінації. Як правило, значущі елементи становлять комплекс ознак і символів, які можна назвати образом самого себе (Grabowska, 2019, S. 132).

У працях польських учених зазначається, що локально-парафіяльна і регіональна ідентичності становлять підґрунтя, на якому побудовані інші площини ідентифікації людини – національна/державна ідентичність, континентальна ідентичність і глобальна ідентичність. Це не означає, що індивід втрачає свою ідентичність регіональну і національну, навпаки, індивід має можливість збагачення своєї ідентичності, оскільки збільшується вибір елементів, які людина може включати до своєї ідентичності, що розуміється як сума всіх ідентифікацій (Grabowska, 2019, S. 134).

Ідентичність людини, на думку В. Grabowska, має характер процесуальний; вона пов'язана з проходженням нею певних етапів суспільно-культурної ідентичності. В. Grabowska (2019, S. 135) зазначає, що в педагогічному аспекті важливим є те, щоб кожен зміг збагатити свою ідентичність, використати ті пропозиції, які надає сьогоденний глобальний світ. Дослідниця підкреслює, що формування в людини компетентності свідомого конструювання власної ідентичності у швидкозмінному сучасному світі є завданням для освіти ХХІ ст.

Польські вчені підкреслюють, що ідентичність не дається людині одразу, її належить шукати в межах цілого життя людини, зробити її предметом пошуку щоденної людської активності (Bajkowski, 2019, S. 596). Людина не може відокремити себе від соціуму, в якому живе. Аналізуючи праці J. Nikitorowicz, Т. Bajkowski (2019, S. 599) пише, що, на думку J. Nikitorowicz, в сучасних умовах функціонування міжкультурних суспільств формування ідентичності особистості може відбуватися у двох напрямках: у напрямі відкритої ідентичності, в якому особистість характеризується активністю і лібералізмом, та в напрямі закритої ідентичності, яка характеризується пасивністю і сепаратизмом. З метою отримання відкритої ідентичності індивід розбудовує свою ідентичність від категорії особистісної через родинну (сімейну), локально-парафіяльну, регіональну, національну ідентичність до наступної (європейської), та навіть і глобальної ідентичності. Протилежний процес буде мати своїм результатом конструкцію ідентичності замкненої, герметичної (Bajkowski, 2019, S. 599).

У концепції формування ідентичності J. Nikitorowicz (2019) ідентичність розуміється як неперервний процес, у якому зустрічається минуле (ідентичність спадкова) з сучасним (ідентичність презентована) і очікуваним майбутнім (ідентичність набута). У площині переживань і досвіду індивіда в його особистісному циклі життя, його долі і долі пращурів й батьків, конфронтація молодого покоління з історією утвердження його ідентичності відбувається в трьох діапазонах: успадкована ідентичність (соціально-культурна),

індивідуальна (особистісна) та ідентичність, яка неперервно твориться (культурна, міжкультурна і полікультурна) (S. 599).

Розвиваючи концепцію J. Nikitorowicz, T. Bajkowski (2019) зазначає, що такий погляд на ідентичність відповідає думці Charlesa Taylora: для того, щоб мати уявлення про те, ким ми є, ми маємо мати уявлення про те, звідки ми і куди ми йдемо (S. 599).

Z. Bauman вважає, що ідентичність людини відкидає сьогодні традиційну форму тісної клітки і нагадує легкий плащ, який можна у будь-який момент скинути з плеч і змінити на інший (Grabowska, 2019, S. 136). За таких умов у молодій людини «формування себе» може викликати утруднення і навіть становити загрозу, якщо вона не вміє робити вибору в широкому просторі пропозицій, що надає сучасний світ. Існує велика спокуса експериментувати з ідентичністю у віртуальному світі. У блозі, на сторінці в інтернеті, у медіа і групових іграх існує можливість будувати візерунок, який відповідає уявному собі. Це може призводити до втрати ідентичності, конфлікту ідентичності і навіть до розпаду особистості (Grabowska, 2019, S. 134).

Саме тому T. Bajkowski (2019) вважає, що ідентичність необхідно розглядати як соціальний проєкт індивідуальної свідомості, як результуючу індивідуальності – норми і зразки культури, в якій живе індивід. Такий підхід, зазначає вчений, робить співвідповідальними за формування ідентичності як саму людину, так і її соціальне оточення (S. 595).

Слушною є думка польських учених, що в досвіді людської ідентичності є два істотні, пронизуючі один одного, елементи: почуття приналежності і почуття відокремленості. Система родини (сім'я) ці два процеси породжує, розділяє і регулює в процесі соціалізації і виховання дитини. Як результат, саме родина формує поведінку дитини і зміцнює її почуття ідентичності. При цьому саме родина (як система) повинна відповідати своїми внутрішніми змінами на нові зовнішні обставини, вплив яких вона неперервно відчуває. Важливою ланкою в регулюванні цих процесів є природна специфіка сімейної системи, яка полягає у двох тенденціях, що доповнюють одна одну: виховання стабільності (проявляється у вигляді почуття приналежності) і виховання до змін (необхідне в індивідуальному розвитку кожного члена родини і родини в цілому). Вміння утримувати рівновагу між процесами розвитку (морфогенетичними) і тенденціями до виховання стабільності (морфостатичними) є необхідним елементом утримання ідентичності родини (сімейної системи) (Bajkowski, 2019, S. 601–602).

Допомогти людині в цьому, як вважають польські вчені, можуть педагогічні практики міжкультурної освіти, які сприяють розвитку глобальної свідомості і отриманню переваг від життя в суспільстві різних культур – життя, яке є незаперечним фактом сучасної реальності і якого не можна уникнути (Grabowska, 2019, S. 135).

У Республіці Польщі упродовж останніх років проблема утвердження національної ідентичності розглядається в тісному взаємозв'язку з педагогічними практиками полікультурної та міжкультурної освіти. Полікультурність в освіті розглядається як принцип діяльності держави стосовно національних меншин. Міжкультурна освіта спрямована на виховання поваги й толерантності до представників інших культур і релігій, але з акцентом на формування власної національної ідентичності в молодій людині.

Звернемо увагу на те, що введення до польської науки категорії «міжкультурність» дозволило розглянути культуру в трьох нових перспективах.

У суб'єктивній перспективі культура розглядається як зустріч людини з іншою людиною, що належить до іншої культури. У процесі такої діалогічної взаємодії учасники передають один одному власні цінності і норми – міжкультурна ситуація передбачає принаймні двох учасників взаємодії. Відношення до іншого/чужака вимагає звернення до власного «Я». У ситуативній перспективі – потрібно враховувати, що кожна зі сторін, яка бере участь у взаємодії, виростає з іншої історичної, політичної та економічної ситуації (Kształcenie ustawiczne do wielokulturowości, 2009, S. 9–10).

Освіта, на думку М. Urlińska, повинна сприяти тому, щоб кожен учень (якщо тільки він цього хоче) міг сказати, що відчуває себе Поляком, у нього є всі передумови до цього, оскільки він так про себе думає, і є компетентності, які дозволяють йому це виразити (цит. за Grabowska, 2019, S. 136).

Міжкультурна освіта спрямована на підготовку людини до життя в суспільстві різних культур, сприйняття постійних змін, які відбуваються в глобальному світі.

Поняття «міжкультурна освіта» польськими вченими відмежовується від поняття «полікультурна освіта». Звернемо увагу, що такому розмежуванню полікультурної та міжкультурної освіти сприяє визначення на законодавчому рівні національних меншин і етнічних груп у Республіці Польщі (Сисоева, 2014, С. 71–78).

Засновником наукової школи з проблем міжкультурної освіти в Республіці Польщі є професор Tadeusz Lewowicki. Міжкультурна освіта, на думку Т. Lewowicki, спрямована на утвердження сучасного розуміння ідентичності. Утвердженню національної та громадянської ідентичності сприяє наближення освітніх реформ до національних та етнічних меншин, а також політичний та ідеологічний контекст міжкультурної освіти, суспільний досвід та освітні практики впровадження міжкультурної освіти. Також важливими є праці вченого щодо шансів і перспектив, які створює міжкультурна освіта для розвитку кожної країни і об'єднаної Європи (Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної світи, 2011, с. 109). Сучасні умови життя в Європі – принаймні в багатьох країнах Європейського Союзу – сприяють формуванню багатовимірної ідентичності. Це означає, що люди ідентифікують себе однаково з родиною (сім'єю) і родинним середовищем, локальним середовищем, релігією або визначальною групою, регіоном, народом, країною, а також відчувають себе європейцями і людиною світу (Lewowicki, 2019, S. 344). Хоча домінує ідентифікація і самоідентифікація національна, але існують та проголошені (разом з національною) також інші самоідентифікації людини. Частково це є ефектом онтогенетичного розширення кола досвіду – від найближчого середовища до середовища, яке неперервно розширюється через свідомий вибір багатовимірної ідентичності. Т. Lewowicki (2019) зазначає, що гуманістична освіта, зокрема міжкультурна, ефективно сприяє розробленню педагогічних інновацій, які розуміються як педагогічні практики для покою і сталого розвитку (S. 348).

У такому ж контексті визначає ідентичність J. Nikitorowicz: ідентичність – це багатовимірний конструкт, який поєднує систему особистісних якостей (елементів) індивіда з центральними (основними) цінностями групи, культури, до якої належить індивід (цит. за Bajkowski, 2019, S. 595). Культура розглядається як вид зовнішнього підсумування, сукупність правил і прав, меж, у яких повинна рухатися особистість для того, щоб бути прийнятою соціумом, як простір пошуку засобів віднесення себе, категоризації та окреслення власної позиції у світі. Людині для визначення й оцінювання реальності, яка її оточує, необхідна сформована самосвідомість, почуття приналежності до якоїсь категорії людей або почуття відмінності і винятковості (саме для цього їй і потрібне оточення).

Механізм зворотного зв'язку, пише J. Nikitorowicz, що виникає між нами й оточенням (особливо на рівні контактів інтерперсональних), вводить нас у процес формування особистої, соціальної або культурної ідентичності. Саме завдяки такому механізму в людини народжуються поняття: Я, Ми, Вони та Інші (цит. за Bajkowski, 2019, S. 596). У цьому процесі розширення ідентичності важливе місце посідає міжкультурна освіта.

У працях польських дослідників підкреслюється значення міжкультурної освіти молоді, оскільки така освіта не тільки забезпечує утвердження національної ідентичності, а й сприяє виробленню практик взаємодії з представниками інших культур.

Значної актуальності проблеми утвердження національної ідентичності засобами міжкультурної освіти набувають на пограниччі. Саме тому в працях польських учених в останні роки велика увага приділяється міжкультурній освіті на пограниччі, формуванню в молодій людини на пограничних територіях національної ідентичності засобами рідної культури й історії.

Розвиваючи міжкультурну освіту, польські дослідники підкреслюють необхідність збереження та розвитку національної самосвідомості, оскільки участь у полікультурному світі вимагає сильного та свідомого почуття ідентичності. Взаємодія між двома ідентичностями є суттю міжкультурної взаємодії (*Kształcenie ustawiczne do wielokulturowości*, 2009, S. 9–10).

Професор Т. Lewowicki (2019) звертав увагу на те, що рефлексія і спостереження освіти на пограниччі Республіки Польща свідчать про значну зацікавленість молодих людей справами заграничних сусідів. Також більшу зацікавленість у вивченні історії Польщі, її культури проявляють і сусіди Польщі на пограниччі (S. 345).

Найбільш потужною в дослідженні пограниччя є наукова школа професора J. Nikitorowicz. Польські дослідники розглядають пограниччя не тільки як певний простір, але й стан свідомості. У польській педагогічній науці пограниччя розглядається, передусім як досвід перебування з Іншими, щоденна практика навчання гуманізму й формування власної ідентичності, патріотизму, як пограниччя культур і цінностей, їх синергетичного ефекту в діалозі різниць (*Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji*, 2019).

J. Miluska (2019) вважає, що сутність суспільно-культурного пограниччя визначає контакт або взаємне проникнення культур у ситуації безпосереднього сусідства. Складність, рівень і значення процесів, що відбуваються на пограниччі, дозволяють введення визначального поняття «цивілізація пограниччя» (S. 357). Цивілізація пограниччя відноситься до тих громад (просторів) і людей (культурні спільноти), які живуть у тих громадах; вона розташована між двома важливими культурними угрупованнями і об'єднує риси обох, остаточно включаючи всі потрібні атрибути, як-от своєрідна культура, цінності, історія і національні та культурні спільноти (Miluska, 2019, S. 357).

Розглядаючи проблему формування національної ідентичності на пограниччі, польські учені вводять поняття «людина пограниччя» – людина, яка проживає на пограниччі Польщі з іншими країнами. Людина пограниччя розглядається в контексті її статусу, який відрізняється від статусу людини на інших теренах країни, її специфічних особистісних рис та функціонування у суспільстві. Наближення до вирішення питання, чи існує людина пограниччя як особа, що наділена такими рисами, що є відмінними від рис у групах людей із центральних регіонів країни, наближає нас до вирішення питання, чим за своєю сутністю є пограниччя, якщо ми хочемо вивчати його вплив на риси й ціле життя людей, які там проживають, доводячи їхню відмінність від людей інших регіонів (Miluska, 2019, S. 349).

Зрозуміло, що ідентичність людини пограниччя не може бути одновимірною. J. Miluska (2019) зазначає, що є певна єдність у поглядах щодо загального психологічного профілю людини пограниччя. «Людина пограниччя» розглядається як «людина нова», яка відрізняється від тієї, що існувала раніше, така, що розділяє культурне життя і традиції двох або більше різних громад, або «людина інша», що відхиляється від середнього значення, є нестандартною, надзвичайною. Разом з тим серед польських дослідників немає консенсусу відносно домінуючого типу її ідентичності: чи є та ідентичність «велика», наднаціональна або національна, чи «мала», місцева, регіональна, і яка з них є реальною, а також ранжування тих ідентичностей (Miluska, 2019, S. 359).

Проведені польськими вченими дослідження феномену ідентичності на пограниччі Польщі переконують у думці про домінантність національної ідентичності. Так, наприклад, дослідження, які проводилися серед жителів Щецина, дозволили зробити висновок про більше за рейтингом значення національно-консервативної ідентичності по відношенню до локальної та європейської ідентичності. Це спостерігалось в усіх вікових групах (16–20 років; 40–50 років; 65–80 років). Рівень локальної ідентичності був найнижчим у віковій групі наймолодших респондентів, а найвищим – у групі найстарших респондентів (Miluska, 2019, S. 359).

J. Nikitorowicz (2017), аналізуючи праці Dominique Bouchet, виокремлює важливі риси ідентичності людини на пограниччі, а саме (S. 162):

- ніхто не є типовим членом групи;

- жодна культура не існує у замкненій та єдиній формі;
- ніхто не є членом ізольованої групи, а свою ідентичність окреслює відносно до членів різних груп;
- кожна культура становить форму трансмісії власних цінностей і взірців, які можуть підлягати трансформаціям, у зв'язку з чим має процесуальний характер;
- ніхто не має ідентичності у готовій і незмінній формі.

Аналізуючи ставлення жителів пограниччя до змін, польські дослідники узагальнили їхнє сприйняття модифікацій, які пов'язані із зміною функцій кордонів, що особливо проявилось на прикладі західного кордону Польщі після приєднання країни до Європейського Союзу. Обмеження охоронної ролі кордону (відповідно до документів Шенгену) всупереч припущенням про мирну і культуротворчу ролі цієї процедури не тільки не зменшило, але й, скоріше, підвищило рівень страху щодо суверенності і призвело до зростання рейтингу саме національної ідентичності, що може далі сприяти взаємним негативним стереотипам і упередженню (Miluska, 2019, S. 363).

J. Nikitorowicz (2017) визначає провідні завдання щодо формування ідентичності людини пограниччя, Польщі зокрема (S. 162–163):

- забезпечення динаміки і креативності народів і громади пограниччя у відкритому процесі обміну культурними цінностями;
- утримання зв'язків з територіями історично польськими, людьми, а також культурою Республіки Польщі в дусі поваги і доброзичливості до народів, які там проживають.

Освіта, як писав Т. Lewowicki, і, передусім, здобуття освіти в середній школі, відіграє значну роль в утвердженні національної ідентичності однаково як для груп домінуючих, так і для груп народних меншин. Вчений підкреслював, що в усі часи у Польщі створювалися можливості для національних меншин щодо збереження власної культури і навчання рідною мовою і що навчання національних меншин ніколи не розглядалося як загроза національній ідентичності населення, для кого рідною мовою була польська. Навіть у найскладніші часи історії Польщі і поляків розвивалася польська культура, а почуття національної ідентичності було завжди дуже сильним (Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти, 2011, с. 114–115).

## ВИСНОВКИ

Досвід Республіки Польщі в дослідженні теорії і педагогічних практик утвердження національної ідентичності дозволяє зробити такі висновки:

- враховуючи євроінтеграційні наміри України, необхідно посилити дослідження проблем формування багатовимірної ідентичності, зокрема її важливих складових частин – національної та європейської;
- потребують широкого впровадження технології міжкультурної освіти як педагогічної практики виховання культури взаємодії з представниками інших культур;
- доцільним є розвиток в Україні педагогіки пограниччя, спрямованої на утвердження української національної ідентичності у пограничних регіонах України засобами педагогічних практик міжкультурної освіти;
- існує нагальна потреба в міждисциплінарних дослідженнях пограниччя України задля забезпечення незалежності і соборності України.

Безкомпромісна боротьба української нації засвідчила всьому світові її жагу бути незалежною. Прагнення бути рівноправним партнером у світовому демократичному співтоваристві, де цінності та правила є наріжним каменем як соціального порядку, так і транснаціональної й міжнародної співпраці (Сисоева, Малиношевський, Канішевська, 2025). Героїчний, часто трагічний спротив російському військовому вторгненню підтвердив, що подолання екзистенційної загрози та супутніх викликів уможливлюються виключно за умови національної єдності, консолідації зусиль всіх громадян.

Фундаментальною засадою такої консолідації та єдності є високий рівень самосвідомості, громадянської відповідальності та української національної ідентичності. Безумовно, ключова роль у національній ідентифікації належить системі освіти.

### Список використаної літератури

1. Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної світи: збірник наукових праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої. Хмельницький: ПП Заколотний М. І., 2011. 433 с.
2. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія. Київ: АДЕФ-Україна, 2024. 428 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/publication/ukrainska-derzhava-vytoky-istorychna-evoliutsiia-suchasnist-monohrafiia/> (дата звернення: 1.06.2025).
3. Сисоєва С. Дослідження культурологічних проблем освіти українськими та польськими вченими. *Рідна школа*. 2014. № 7. С. 71–78.
4. Сисоєва С. О., Малиношевський Р. В., & Канишевська Л. В. Стратегічні орієнтири та інноваційні практики утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: працюємо на перемогу: За матеріалами методологічного семінару НАПН України «Стратегічні орієнтири та інноваційні практики утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану», 3 квітня 2025 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2025. № 7 (1). С. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7108>
5. Топузов О. М., Локшина О. І., Джурило А. П., Шпарик О. М. Європейський дослідницький простір: здобутки і перспективи. Київ: Педагогічна думка, 2024. 66 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-759-6-2023-51>
6. Bajkowski T. Tożsamość rodzinna – ważny wymiar wielotożsamości człowieka. *Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji* / M. Sobecki; D. Misiejuk; J. Muszyńska; T. Bajkowski (Red.). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019. S. 595–607.
7. Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji / M. Sobecki; D. Misiejuk; J. Muszyńska; T. Bajkowski (Red.). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019. 748 s.
8. Grabowska B. Ku tożsamości wzbogaconej – zadanie człowieka żyjącego w społeczeństwie zróżnicowanym kulturowo. *Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji* / M. Sobecki; D. Misiejuk; J. Muszyńska; T. Bajkowski (Red.). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019. S. 129–136.
9. Edukacja w społeczeństwach wielokulturowych / W. Kremien, T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, S. Sysojewa (Red.). Warszawa: Sowa-Druk, 2012. 392 s.
10. Lewowicki T., Szlosek F. (Red.). Kształcenie ustawiczne do wielokulturowości. Warszawa – Radom: ITE, 2009. 431 s.
11. Lewowicki T. O pograniczu, tożsamości ludzi pogranicza i edukacji humanistycznej. *Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji* / M. Sobecki; D. Misiejuk; J. Muszyńska; T. Bajkowski (Red.). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019. S. 341–348.
12. Miluska J. Czy istnieje «człowiek pogranicza»? *Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji* / M. Sobecki; D. Misiejuk; J. Muszyńska; T. Bajkowski (Red.). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019. S. 349–365.
13. Nikitorowicz J. Etnopedagogika w kontekście wielokulturowości i ustawicznie kształtującej się tożsamości. Kraków: Impuls, 2017. 413 s.
14. Wielokulturowość i edukacja / T. Lewowicki, W. Ogniewjuk, E. Ogrodzka-Mazur, S. Sysojewa (Red.). Warszawa – Cieszyn – Kijów: Sowa-Druk, 2012. 379 s.

### References

- Kremien, W., Lewowicki, T., Sysojewa, S. (Ed.) (2011). *Kulturno-istorichna spadshina Polshi ta Ukrayini yak chinnik rozvitku polikulturnoyi sviti: zbirnik naukovih prac* [The cultural and historical heritage of Poland and Ukraine as a factor in the development of a multicultural world: a collection of scientific papers]. PP Zakolodny M. I.
- Rafalskyi, O. (2024). *Ukrayinska derzhava. Vitoki. Istorichna evolyuciya. Suchasnist. Monografiya* [Ukrainian State. Origins. Historical Evolution. Modernity. Monograph]. ADEF-Ukraine. <https://ipiend.gov.ua/publication/ukrainska-derzhava-vytoky-istorychna-evoliutsiia-suchasnist-monohrafiia/>
- Sysoieva, S. (2014). Doslidzhennya kulturologichnih problem osviti ukrayinskimi ta polskimi vchenimi [Study of cultural problems of education by Ukrainian and Polish scientists]. *Ridna shkola*, 7, 71–78.
- Sysoieva, S., Malynoshevskiy, R., & Kanishevskaya, L. (2025). Strategichni oriyentiri ta innovacijni praktiki utverdzhennya ukrayinskoyi nacionalnoyi identichnosti v umovah voyennogo stanu: pracuyemo na peremogu: Za materialami metodologichnogo seminaru NAPN Ukrayini «Strategichni oriyentiri ta innovacijni praktiki utverdzhennya ukrayinskoyi nacionalnoyi identichnosti v umovah voyennogo stanu», 3 kvitnya 2025

- r. [Strategic Guidelines And Innovative Practices For Asserting Ukrainian National Identity Under Martial Law: Working Towards Victory: Based on the results of the methodological seminar of NAES of Ukraine “Strategic Guidelines and Innovative Practices for Asserting Ukrainian National Identity under Martial Law” on April 3, 2025]. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 7 (1), 1-10. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7108>
- Topuzov, O. M., Lokshyna. O. I., Dzhurylo, A. P., Shparyk, O. M. (2024). *Yevropejskij doslidnickij prostir: zdobutki i perspektivi [European research space: achievements and prospects]*. Pedagogichna dumka. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-759-6-2023-51>
- Bajkowski, T. (2019). Tożsamość rodzinna – ważny wymiar wielotożsamości człowieka. In M. Sobecki; D. Misiejuk; J. Muszyńska; T. Bajkowski (Red.), *Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji* (S. 595–607). Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Sobecki, M.; Misiejuk, D.; Muszyńska, J.; Bajkowski, T. (Red.) (2019). *Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Grabowska, B. (2019). Ku tożsamości wzbogaconej – zadanie człowieka żyjącego w społeczeństwie zróżnicowanym kulturowo. In M. Sobecki; D. Misiejuk; J. Muszyńska; T. Bajkowski (Red.), *Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji* (S. 129–136). Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Kremien, W., Lewowicki, T., Nikitorowicz, J., Sysojewa, S. (Red.). (2012). *Edukacja w społeczeństwach wielokulturowych*. Sowa-Druk.
- Lewowicki T., Szlosek F. (Red.). *Kształcenie ustawiczne do wielokulturowości*. Warszawa – Radom: ITE, 2009. 431 s.
- Lewowicki T. O pograniczu, tożsamości ludzi pogranicza i edukacji humanistycznej. In M. Sobecki, D. Misiejuk, J. Muszyńska i T. Bajkowski (red.), *Człowiek pogranicza – wyzwania humanistycznej edukacji. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Nikitorowiczowi* (S. 341–348). Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Miluska, J. (2019). Czy istnieje «człowiek pogranicza»? In M. Sobecki; D. Misiejuk; J. Muszyńska; T. Bajkowski (Red.), *Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji* (S. 349–365). Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Nikitorowicz, J. (2017). *Etnopedagogika w kontekście wielokulturowości i ustawicznie kształtującej się tożsamości*. Impuls.
- Lewowicki, T., Ogniewjuk, W., Ogrodzka-Mazur, E., Sysojewa, S. (Red.) (2012). *Wielokulturowość i edukacja*. Sowa – Druk.

Стаття надійшла до редакції 2.06.2025

Прийнято до друку 19.06.2025

## THEORETICAL FOUNDATIONS AND PEDAGOGICAL PRACTICES OF NATIONAL IDENTITY AFFIRMATION IN THE REPUBLIC OF POLAND

**Svitlana Sysoieva**

<https://orcid.org/0000-0003-2499-732X>

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Full member (Academician)

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,

Academician-Secretary Department

of general pedagogy and philosophy of education

of the NAES of Ukraine,

52-A Sichovykh Striltsiv Str., 04053 Kyiv, Ukraine,

[s.sysoieva@kubg.edu.ua](mailto:s.sysoieva@kubg.edu.ua)

*The article examines theoretical approaches and pedagogical practices for affirming national identity in the Republic of Poland in the context of the country's membership in the European Union. The socio-political changes that began in the 1980s in Central and Eastern Europe led to identity becoming the subject of numerous discussions and a new challenge for individuals. Factors that initiated and sustained these discussions included the transformations in the countries of the former Soviet socialist bloc, related to systemic change, social transformation, and the emergence of non-governmental and civil society structures promoting a more unified European identity. Today, there are views on identity that differ from traditional perspectives, especially in the context of cultural diversity. Summarizing the positions of Polish scholars, the article concludes that identity is understood as a flexible and open category, dependent on the individual. Attention is drawn to a shift in understanding identity – not as something predetermined by socialization and education for life, but as a life project. These changes have been influenced by the openness of the European Union to new member states, freedom of movement within the*

*EU, migration from third countries and the resulting diversity, as well as globalization processes. Intercultural education technologies are identified as effective pedagogical practices for affirming national identity. The Polish experience in exploring theoretical and pedagogical aspects of national identity affirmation leads to several conclusions: given Ukraine's Eurointegration aspirations, there is a need to intensify research on multidimensional identity formation, particularly its key components—national and European identity; intercultural education technologies should be widely implemented as a pedagogical practice fostering a culture of interaction with representatives of other cultures; the development of borderland pedagogy in Ukraine is advisable, aimed at affirming Ukrainian national identity in border regions through intercultural educational practices; there is an urgent need for interdisciplinary research on Ukraine's borderlands to ensure national independence and unity. The uncompromising struggle of the Ukrainian nation has demonstrated to the world its desire for independence. The foundation of such unity and consolidation is a high level of self-awareness, civic responsibility, and Ukrainian national identity.*

**Keywords:** *European identity, intercultural communication, intercultural education, multidimensional identity, national identity.*